

Alföldi festészet — kelet és nyugat szorításában

Szinte lélegzetet sem lehetett venni a 38. hódmezővásárhelyi őszi tárlat és a békéscsabai 27. alföldi tárlat termeiben, akkora anyagot kellett összezsúfolniuk a rendezőknek — s oly népes közönség vett részt az októberi, illetve decemberi megnyitókön. A hagyomány tehát él, a vonzás működőképese, kiállítani szükséges, így hát az érdeklődés hátára veszi a művek áradatát, s átlendíti mindkét tárlatsorozat folytonosságát a nehézségeken.

Mégsem „megnyugtanni jöttem” (igaz: temetni sem!), inkább nyugtalanságaimmal szeretném az alföldi festészet-jelenséget óvni, s egyben felizzítani a művészeti közgondolkodásban.

A kiállítástermek zsúfoltsága persze nem helyi és egyedi tünet. A kiállítások általában kinövik a termeket (az országosak különösképpen), s a művészeti élet kinövi a kiállításokat (különösen az országosakat, úgy, ahogy ez az országos kiállítási szerkezet az elmúlt évtizedekben kiépült). Pedig bizonyára valamennyi nagyon hasznos (volt), főleg azok az egy-, két- vagy háromévenként ismétlődő szakmai felmérések, amelyeken egyetlen ágazat, például a textilművészet, a kerámia, a táblakép, az akvarell, az alkalmazott grafika vagy a tűzománc stb. művelői néznek körül ilyenkor saját műfajuk országossá tágult műhelyében. És persze kiváló selejtező/önsejtező alkalmak ezek az ágazati szemlék a megfelelő nemzetközi textil-kerámia-grafikai stb. biennálék, triennálék és pályázati tárlatok távlatában, amelyek immár a szakma elitjét természetszerűen nagyobb erővel vonzzák, mint a hazai szereplés.

De sajnos, a szellemi piacgazdaság éppoly kíméletlen (lesz), mint az anyagi piacgazdaság. És egyszerűen ki fogja selejtezni — művészeti alap, szövetség, lektorátus, fősztály, műkritikusok nélkül, nélkülünk — az életképtelen tárlatokat, irányzatokat, csoportosulásokat, műfajokat stb., és ki fogja jelölni a túlélés esélyeit és módozatait az arra érdemesek számára. És akkor felbomlanak, de legalábbis meglazulnak a régi kiállítási szerkezet eresztékei, s az új szükségletek és kényszerűségek létrehoznak egy sokkal képlékenyebb, rugalmasabb, változóbb alakzatot, olyat, amely hívebben idomul majd a társadalom szociális és szellemi domborzati formáihoz. (Egyébként a kiállításokon való jelentkezés máris sokat veszített értelméből, hiszen az állami mecenatúra akár végleges, akár átmeneti megszűntével, s majd nagyon árnyalt/árnyaló újrjelentkezésével a magánvásárlások lépnek előtérbe, az viszont bizonyos, hogy belátható időn belül a polgár nem fogja felvenni a versenyt a hajdani közületekkel; s a mind Hódmezővásárhelyen, mind Békéscsabán máris nagyon nehezen kiküzdött díjak, munkajutalmak csakis a mindenkori kiállításrendező művészettör-

ténészek elszántságától, áldozatvállalásától, tehát hajszálon függenek.) A művészet „társadalmi hasznosságának” az új ismérvei, a beilleszkedés egy haszonelvű (ráadásul egyelőre meglehetősen szegény) polgári életforma keretei közé — olyan próbatétel, amely nem biztos, hogy a minőség és az igazi értékek érvényesülésének kedvez.

Viszont a nem ágazati, műfaji, regionális stb., hanem eszmei, esztétikai, stílusos, művészetszemléleti alapon szerveződő témás vagy gyűjtő kiállítások körében (amelyek száma egy ideig egyre gyérült, majd most az avantgarde és posztmodern csoportosulások révén, teamszerű szövetkezők formájában újra gyarapodik) a hódmezővásárhelyi őszi (1953) és a békéscsabai alföldi tárlatok (1957) egyrészt a legállandóbb, leghosszabb életű sorozatoknak számítanak, másrészt egy olyan festői-művészeti hagyomány folytatásába, nyomaiba illeszkednek, amely hosszú időn át egyszerre, áttűnően hordozta, testesítette meg a népi és nemzeti, a realista és a haladó (korszerű) jellegeket a 20. századi magyar művészetben.

Éppen ezért nem lehet közömbös számunkra e két kiállításfajta sorsa, amelyek maguk köré vonják (Hódmezővásárhely évenként, a tiszántúli művészek évi szemléléséből kinőtt alföldi tárlat pedig kétévenként) az egész országból azokat, akiket akár személyes, akár szemléleti kapcsolat fűz a magyar paraszti és táji valóság festői-grafikai-szobrászi értelmezéséhez.

Valaha erős (bár értékei mértékében talán sohasem reklámozott) vonulata volt ez a század magyar festészetének, aztán egy idő után, a hetvenes évek közepétől egyaránt túlhaladottnak, szerepét és jelentőségét veszítettnek ítélte mind a szocialista, mind a liberális magyar műbíráló.

Nos, hát az a társadalmi-természeti világ, amit az alföldi ember, életforma, szokásrend, etika, környezet, légkör jelentett, s amely határos témalehetőségekkel kecsegtetett, a múlté, valóban nem létezik, akárcsak az a drámai töltet, amely valaha a népi irodalmat és festészetet létrehozta és feszítette. (Persze, merőben más, megváltozott viszonyok és problémák köntösében tovább él máig ez a mikrokozmosz — csak éppen megfesteni nem lehet, vagy nem érdemes.)

Mivel maguk a kiállítók is érzik a stílusos és tematikai megcsontosodás veszélyét, mostanában szinte egyszerre vettek fel egyféle nosztalgikus és elégikus hangvételt. (Igaz, e szellemi tájegység megteremtőinek — például ez évben: Illyés Gyula, Kiss Lajos, Kodály Zoltán, Kohán György, Pákozdy Ferenc és mások — emlékéért az esztendő összes magyarországi tárlataim nem idézték fel oly tömören, mint például a Tornyai János Múzeum egyetlen termében.)

És persze az is hagyomány már Hódmezővásárhelyen, hogy fenn, az emeleti termekben a „fauves”-ok, az őszi tárlattal szolidáris „Vadak”, tehát a közép-nemzedékből és fiatalabb művészek is leadják a maguk szavazatát az időszzerű szociális és erkölcsi dilemmák, a szenvedők, a talajvesztettek, a magyar falu mai magánya, magárahagyatottsága, és egyáltalán mindenfajta magyar életérzés, ború és tragikum művészileg is köteles érvényére, festői, grafikai vagy (szórványosabban) szobrászi ihletforrására. (Nem véletlen, hogy egyre több, Erdélyből áttelepedett művész érzi otthon magát az alkatához, beidegződöttségeihez egyaránt közel álló „hódmezővásárhelyi őszen” csakúgy, mint az idén a télbe csúszó békéscsabai „alföldi nyárban”.)

Az alföldi tárlat viszont mindig is nyitottabb volt (az elszármazottak révén) az avantgarde, és egyáltalán az elvontabb, intellektuálisabb kifejezési rendszerek felé, s noha az 1991-es kiírásban azokat hívták (idézem a kiírást), „akik ugyanazzal az intenzitással gondolkoznak s álmodnak ezúttal az egész

nemzet, a jelenkori nemzeti sors, a magyar forma és szellem időszerű feladatairól, mint tették azt a paraszti-alföldi világ egyszemélyes, illetve szűkebb, helyhez kötöttebb szegmentumai kapcsán Tornyai, Rudnay, Nagy István, Kohán György, Medgyessy Ferenc és a többiek; [...] azokat a művészeket, akikben a jelenkori alkotói attitűdre joggal jellemző keserűség, lázadás, kiábrándultság, egyetemes Én-központúság mellett a felelősség tudata és az eszméltetés kényszere munkál; [...] akik úgy hiszik: a művészetnek ma is, mint mindenkor, van közösségalkotó varázsa [...] s akik hisznek a 20. század végi magyar művészet nemzeti karakterisztikumaiban [...]” — nos, természetesen a zsűri azokat sem utasította vissza, akik nem vettek, vagy nem akartak tudomást venni erről a megváltozott igényről.

Mindenesetre: akármelyik oldalról, tehát akár a hajdani szocialista, akár a mai liberális művészetszemlélet felől közelítünk az 1991-es magyar művészeti állapotok körterméhez, az őszi és az alföldi tárlatok beteglapján semmi esetre sem a túlhajszolt témák, motívumok, vagy a gyógyíthatatlanul mélyre ült realista képletek ismétlése tűnik a legaggasztóbb tünetnek, hanem a láz hiánya, ami megnehezíti a szervezet védekezését a járványokkal szemben.

A felelősséggel, hittel, szerelemmel, konstruktív tudattal művelt, és persze korunk egyetemes jel- és képteremtő törvényeivel, mechanizmusaival számot vető, azokhoz csatlakoztatható jelenkori magyar művészet nem regionális vidéki fórumaivá ez a két kiállításfolyam akkor válhat (és kell válnia, fontos, hogy azzá váljanak, mert hagyományaikat, folytonosságukat, földrajzi-szellemföldrajzi helyzetüket tekintve a legalkalmasabbak erre), ha — akárcsak például a Makovecz Imre, Csete György és mások által fémjelzett „magyar organikus építészet” — nem a formátlanítás, hanem a formaképzés, formaalkotás etikáját serkentik, s nyíltan azoknak az alkotóknak nyújtanak megnyilvánulási, együtt-sugárzási lehetőséget, akik „a világ új művészi képének” (Kepes György) az alakításában képesek megtalálni a sajátosan magyar elemek szerepét.

Attól meg ne féljen senki, hogy ez majd „hivatalos” művészetté merevedik, hiszen Magyarországon hosszú időre még egyetlen nemzeti szellemű irányzat sem válhatott hivatalos, államilag támogatott és ösztönzött művészetté...

BANNER ZOLTÁN